

LASTEN OSALLISUUS PROJEKTITYÖSKENTELYSSÄ

Opas varhaiskasvatukseen lasten osallisuuden
tukemiseen projektityöskentelyssä

MITÄ OPAS SISÄLTÄÄ?

Tämä opas sisältää tietoa lasten osallisuudesta ja projektista. Oppaasta löytyy esimerkkejä lasten osallisuuden huomioimisesta projektin eri vaihessa.

Opas on tarkoitettu tukemaan varhaiskasvatuksessa työskenteleviä toteuttamaan osallisuutta tukevaa projektia.

Tämä opas on opinnäytetyön tuotos, joka on tehty Laurea-ammattikorkeakoulussa. Opas on rakennettu yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa.

Tekijä:

Noora Niemi

Sosionomi

Laurea-ammattikorkeakoulu

2020

Mitä on lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa?

Varhaiskasvatuksen päivittäisessä toiminnassa tulee ottaa huomioon lasten ajatusten kuunteleminen ja niihin vastaaminen sekä lasten arvostava kohtaaminen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tärkeänä tehtävänä on huolehtia lapsen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudesta. Henkilöstön tulee ottaa lapset mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

Osallisuuden vahvistamisella pyritään **lapsen itse ilmaisun kehittymiseen** sekä tunteeseen aikuisen huomion saamisesta. Lasten **mielipiteiden kehittyminen, ja rohkaiseminen olemaan jotain mieltä** vahvistuvat osallisuuden kokemuksen myötä. Lapsen ottaminen mukaan päätöksentekoprosessiin vahvistaa lapsen osallisuutta, mikä tukee päätöksentekoprosessissa lapsen **vastuuntunnon** ja **empatian** kehittymistä. Osallisuuden vahvistamisen tavoitteena voi olla myös lapsen **sitoutumisen** vahvistaminen päätöksenteossa.

Varhaiskasvatuksen perustoimintojen aikataulussa ja toimintatavoissa tulisi olla joustavuutta, jotta lasten osallisuutta voitaisiin tukea.

Osallisuuden mahdollistaa lapsen kuunteleminen. Henkilökunnan tulee kiireettömästi sekä kiinnostuneesti pystyä kuunnella lasta sekä kirjaamaan ylös mahdollisia toiveita, joita lapsi ilmaisee.

Henkilökunnan tulee luoda arkirytmistä sekä ympäristöstä sellainen, jossa lapsella on mahdollisuus tuoda mielipiteitään esille. Henkilökunnan tulee luoda kaikille mahdollisuus mielipiteen ilmaisemiseen, mutta erityisesti kannustaa ja rohkaista niitä lapsia, jotka eivät välttämättä itse aloita keskustelua.

Osallisuuden tukeminen kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmasta:

- Pohditaan laadittujen sääntöjen tärkeyttä ja mahdollisuutta joustaa säännöissä.
- Missä järjestyksessä ruoka ja leipä syödään?
- Millä vaatteilla päiväunet nukutaan?
- Minkälainen unilelu tai montako unilelua saa olla päiväunilla mukana?

Lapselle voidaan kertoa aikuisen mielipide asiasta, mutta tärkeää on mahdollisuuksien mukaan antaa lapsen itse **kokeilla** ja **oppia** kokemuksen kautta. Lapset voivat esimerkiksi valita päiväunilla itse paikkansa, mutta aikuinen voi pohtia **yhdessä** lapsen kanssa miten tulee käyttäytyä ja mitä sitten, jos käyttäytyminen ei onnistu. Tämä tukee lasten **oman toiminnan ohjausta** eikä lapset toimi vain ulkoisen ohjauksen avulla.

Mikä on projekti?

Projektissa on useita toimintoja, jotka yhdistyvät toisiinsa yhden yhteisen tavoitteen tai päämäärän avulla.

Projektissa on aikataulu, jonka ajassa projekti toteutetaan. Näin projekti on ainutkertainen kokonaisuus, joka toteutetaan kerran.

Vinkki:

Esimerkki teemana avaruus.
Kiinnostuksen kohteet ja toiveet soittaminen, tanssiminen ja maalaaminen.
Miten yhdistät avaruuden ja luovat menetelmät?

Yhdistä avaruus ja luova menetelmä yhdeksi toimintakerraksi. Lopputulos voi olla avaruusmatka, mikä muodostetaan toimintakertojen tuotoksista esimerkiksi avaruushuoneen muodossa.

Projektityöskentely mahdollistaa pidempikestoisen työskentelyn lasten osallisuuden tukena. Projekteissa yhdistyy toiminta, mikä sisältää lasten kiinnostuksen kohteita ja eri oppimisen alueita. Osallisuutta tukevissa projekteissa keskeistä on yhteinen innostuminen, suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi.

Projektioppiminen varhaiskasvatuksessa

Laaja-alaisen osaamisen alueet:

- Ajattelu ja oppiminen
- Kulttuurinen osaamisen
- Vuorovaikutus ja ilmaisu
- Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- Monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- Osallistuminen ja vaikuttaminen

Projektioppimisessä ei ole tarkoitus toteuttaa jokaista laaja-alaisen osaamisen aluetta vaan projekti voi keskittyä myös tiettyyn osa-alueeseen.

Varhaiskasvatuksessa projektit voivat olla lyhytkestoisia pienen lapsiryhmän projekteja tai massiivisempia ison lapsiryhmän projekteja. Projektien teema voi painottua esimerkiksi luontoon, kädentaitoihin, kielelliseen oppimiseen tai leikkiin.

Oppimisen alueet:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn

Nämä oppimisen alueet ohjaavat suunnittelemaan ja toteuttamaan monipuolista ja eheytettyä pedagogista toimintaa lasten kanssa. Oppimisen alueet toimivat yhdessä niitä yhdistellen ja soveltaen lasten osaamisen ja mielenkiinnon kohteiden mukaan.

Projektiin liittyvät toimintakerrat voivat jokainen tukea eri oppimisen alueit samaa projekti teemaa toteuttaen. Projektioppimisen kannalta oppimisalueiden laaja-alainen tarkastelu projektin aikana luo laajemman kokonaisuuden ja mahdollisuuden oppimiselle.

Lasten osallisuus projektin suunnittelussa

Projektin aloittaminen ja suunnittelu voi lähteä liikkeelle mistä tilanteesta tai aiheesta.

Pääasiana on kuitenkin että projektin teema ja toteutustavat nousevat lasten ajatuksista tai toiveista.

Arjessa aikuisen on tärkeää mahdollistaa lapselle vuorovaikutustilanteet, joissa lapsen ajatukset pääsevät kuuluviin.

Aikuisen rooli on merkittävä lasten ajatusten kuulemiselle, koska projekti tarvitsee ajatuksen ja idean ennen sen käynnistymistä.

Lasten ikä ja kehitystaso mahdollistavat lasten sanallisen ilmaisun:

- Ollaan aktiivisesti kuuntelemassa lasten pöytäkeskusteluja.
- Havainnoidaan lasten leikkien teemoja ja lasten keskenään käymiä keskusteluja.
- Tehdään aikaa lasten toiveiden kuuntelulle.
- Pohditaan yhdessä lasten kanssa miten, milloin ja missä valittuun teemaan tutustutaan.
- Lasten ajatusten ja mielipiteiden tulee näkyä konkreettisesti projektin toteutusvaiheessa.

Konkreettisia esimerkkejä lasten osallisuuden tukemiselle suunnitteluvaiheessa:

- **Lapsipalaverit/aivorihihimenetelmä:** Aikuinen kirjaa ylös, mitä lapset haluaisivat tehdä päiväkodissa. Toiveet kirjoitetaan yhdelle paperille.
- **Suunnittelumato/aikajana:** Toimintakertojen teemat ja aikataulu kirjoitetaan aikajanan muodossa paperille. Aikajana toimii seinällä muistuttamassa projektista. Lapset voivat aikuisen kanssa tarkastella aikajanaa. Toimintakertojen jälkeen merkitään, mitä ollaan jo tehty ja mitä seuraavaksi tehdään. Tässä tärkeää on muistaa se, että lasten tulee olla tietoisia, jos aikuinen haluaa muuttaa suunnitelmassa jotain.
- **Vapaa keskustelu aikuisen kanssa:** Annetaan lapsen vaikuttaa siihen, mitä keskustelussa nousee esille. Kun lapsi ei ennakoivasti odottavan jotain tiettyä aihetta/vastausta, voi lapselta nousta yllättäviäkin näkökulmia esille.
- **Sadutus:** Aikuinen kirjoittaa lapsen kertoman sadun ylös tai lapsi voi piirtää sadun, josta kertoo tarinan, joka kirjoitetaan ylös. Pyritään luomaan jatkokeskustelua tarinasta, jonka avulla aikuinen voi havainnoida mahdollisia projektiteemoja.
- **Yksilö- tai ryhmähaastattelu:** Ensin kysytään yleisiä kysymyksiä siitä, mitä lapset haluaisivat päiväkodissa tehdä. Projektin suunnitteluvaiheessa teeman löydyttyä voivat kysymykset koskea valittua teemaa. Haastattelua voidaan rajata tarvittavan tiedon saamiseksi, mutta huolehdi etteivät kysymykset ole liian johdattelevia.

Konkreettisia esimerkkejä osallisuuden tukemiselle suunnitteluvaiheessa, jos lasten ikä ja kehitystaso eivät mahdollista sanallista ilmaisua:

- **Annetaan lapsille vaihtoehtoja teemoista, toteutustavoista ja materiaaleista.**

Vaihtoehtoja tulee olla riittävästi, että lasten vaikuttaminen tuntuu todelliselta vaihtoehdoista huolimatta. Huomioidaan, että jokainen lapsi ymmärtää vaihtoehdot ja annetaan aikaa pohtimiseen. Vaihtoehtojen ollessa esillä voidaan käyttää apuna kysymyksiä: "Mitä haluaisit tehdä päiväkodissa?", "Mikä näyttää kivalta?" ja "Mistä haluaisit askarrella?"

- **Käytetään valokuvia kommunikoinnin apuna.** Lapset voivat näyttää tai kommunikoida kehollaan mielipiteensä valokuvissa esiintyvistä asioista.

- **Havainnoidaan ja tulkitaan lasten leikkejä ja toimintaa.** Havainnoidaan millaisilla leluilla tai millaisia leikkejä lapset leikkivät. Tarkastellaan myös, ryhmän lasten kiinnostumista erilaisista toimintahetkistä.

- **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma:**

Hyödynnetään suunnitelmaa lapsen vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden löytämiseen. Jos lapsen sanallinen ilmaisu on estynyt, löydetään varhaiskasvatussuunnitelmasta vanhempien käsitykset lapsesta sekä jo havainnoidut tiedot.

Lasten osallisuus projektin toteutuksessa

Projektin toteutusvaihe on suuressa roolissa lasten osallisuuden esille tulemisessa. Toteutusvaihe on konkreettinen tapa näyttää, että lasten ajatuksia on kuunneltu ja projektia on suunniteltu yhteistyössä. Myös lapsille tämä vaihe luo kuulluksi tulemisen tunteen sekä vaikuttamismahdollisuuden.

**Muistettavaa:
Kaikkien ja kaikkia lasten
toiveita ei voida
toteuttaa. Tärkeää on
kerätä ja huomioida
lasten mielipiteet, mutta
aikuinen tietää, mikä on
mahdollista toteuttaa ja
mikä ei.**

Lasten kanssa voi keskustella esimerkiksi, miksi sen hetkinen sää ei soveltunut askarteluun ulkona tai miksi projektin laajuuden vuoksi sitä ei voinut toteuttaa kokonaan yhtenä päivänä. Aikuinen kertoo lasten esittämiä ideoita ja tällä tavalla lapsille kuitenkin syntyy tunne, että heidän toiveitaan on yritetty toteuttaa.

.....
Konkreettisia esimerkkejä toteutusvaiheen osallisuuden tukemiselle:
.....

- **Toimintakerrat:** Lasten toiveet luovista menetelmistä ja tekemisestä on huomioitu toteutusvaiheessa.
- **Vastuutehtävät:** Lapsille jaetaan tehtäviä toimintakertojen aikana. Esimerkiksi tehtävänä voi olla materiaalien hakeminen tai toimintaympäristön järjestämiselle toiminnalle mahdolliseksi.
- **Luovuuden mahdollistavat toimintakerrat:** Toimintakertojen tulee olla mahdollisimman vapaat ja luovuutta edistävät. Vaikka aihe ja materiaalit on suunniteltu valmiiksi tulee lapsille jättää tilaa henkilökohtaisille päätöksille tuotostaan koskien.
- **Toimintakerran muokkaaminen:** Aikuisen tulee mahdollisuuksien mukaan muuttaa toimintaa vielä toiminnan aikana, jos lapsilta nuosee uusia toiveita.
- **Dokumentointi:** Lapset saavat itse kuvata tai videoida tuotoksiaan ja toimintaa.

**Muistettava
lapsilähtöisyys,
mutta
aikuisjohtoisuus**

Lasten osallisuus projektin arvioinnissa

- Havainnoidaan lasten kommentteja toimintahetkien aikana ja kirjataan niitä ylös.
- Lapsilta voi suullisesti kysyä, mistä he pitivät toiminnassa tai mistä eivät.
- Arvioinnissa voi käyttää vihreää, punaista ja keltaista hymynaamaa, joiden avulla lapset voivat arvioida toimintaa.
- Havainnoidaan lapsia ja heidän toimintaansa toimintahetkien aikana. Jaksavatko he keskittyä vai muuttuvatko he levottomiksi? Havainnoimalla heidän toimintaa voidaan arvioida heidän mielenkiintoaan.
- Dokumentoidaan toimintahetket, jolloin projektiin voidaan palata sen loputtua. Lapset voivat dokumenttien avulla näyttää tai kehollaan ilmaista toiminnan mielekkyyttä.

Esimerkki: Avaruusprojekti

- **Teema:** Avaruus nousi esille lapsilta ruokapyödessä. Kysymysten ja kiinnostuksen kautta avaruus valikoitui projektin teemaksi.
- **Luovat menetelmät:** Lapsipalaverin avulla haastateltiin lapsia ja kysyttiin heidän toiveitaan päiväkodissa tehtävästä toiminnasta. Lasten toiveet rakensivat projektin toimintakertojen kokonaisuudet.
- **Projektin materiaalit ja tarvikkeet:** Lapset toivat esille esimerkiksi sen, että maitopurkeista voidaan tehdä raketteja. Rakettiaskartelu maitopurkeista nousi heti yhdeksi toimintakerraksi.
- **Toteutusvaihe:** Lasten osallistuminen oli vapaaehtoista ja avointa. Toimintakerroilla ei ollut ohjeita, joten lapset pääsivät toteuttamaan tuotoksiaan vapaasti.
- **Arviointi:** Lapsia havainnointiin toimintakertojen aikana. Heidän kommenttejaan kirjattiin ylös ja heiltä kysyttiin myös suullista palautetta. Lapset arvioivat toimintakertoja myös konkreettisesti vihreän, keltaisen ja punaisen hymynaaman avulla.
- **Dokumentointi:** Toimintakerroista otettiin kuvia, lasten mielipiteet kirjoitettiin paperille, hymynaama arvioinnista otettiin kuvat sekä projektin tavoitteet kirjoitettiin paperille. Näistä koottiin ryhmätilan seinälle dokumentti projektista.

Avaruusprojektin toimintakerrat:

- **1. Toimintakerta**

Planeetta Kosmo kiviä ja renkaita -lastenohjelma, käsittelee Saturnusta + raketti askartelu.

- **2. Toimintakerta**

Jethron matkaan, Marsin matkaopas -lastenohjelma + kaukoputki askartelu.

- **3. Toimintakerta**

Planeetta Kosmo avaruus kävelyllä, käsittelee Uranusta + avaruusmusiikin teko.

- **4. Toimintakerta**

Planeetta Kosmo tuulen viemää -lastenohjelma, käsittelee Neptunusta + revontulitanssi ja tuiki tuiki tähtönen laulu.

- **5. Toimintakerta**

Aurinkokunnasta kertova video + planeetta askartelu.

- Tuotoksista koottiin huoneen kattoon avaruushuone, jossa päästiin tarkastelemaan avaruutta kaukoputkien avulla, ja taustalla soiden itse soitettu avaruusmusiikki.

Lähteet ja kirjallisuus vinkit aiheesta

- Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 83-92.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Edufin Oy, 83-88.
- Heikka, J., Kettukangas, T., Fonsén, E. & Vlasov, J. 2018. Lapsen osallisuus ja varhaiskasvatuksen pedagoginen suunnittelu. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Helsinki: Suomen Varhaiskasvatus ry, 36.
- Turja, L. 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Teoksessa Ikonen, O. & Virtanen, P (toim.) Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Juva: PS-kustannus, 91-174.
- Kataja, E. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa. Osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmasta. <https://youtu.be/gRO1ERgvdnw>
- Kataja, E. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa. Osallisuus toiminnan suunnittelun ja eheytetyn toiminnan näkökulmasta. <https://youtu.be/2FHq0K2ryok>
- Kymäläinen, H-R., Lakkala, M., Carver, E. & Kamppari, K. 2016. Opas projektityöskentelyyn. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/160099/Opas_projektity%C3%B6skentelyyn_2016.pdf?seq
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. <https://nuorisoseurat.fi/wp-content/uploads/2016/12/mun-vuoro-osallisuusopas.pdf>
- Rintakorpi, K. 2017. Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksen suunnittelun ja kehittämisen välineenä. <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>
- Oppaan kuvat: canva.com, avaruuskuva oma